

ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

75

ਭਰਮ

ਮਾਪਵੇ ਕਿਆ ਕਰੀਐ ਭ੍ਰਮੁ ਐਸਾ॥
ਜੈਸਾ ਮਾਨੀਐ ਹੋਇ ਨ ਤੈਸਾ ॥

ਭਾਗ - ੮

‘ਖੜੀ’

ਭਰਮ

ਭਾਗ-8

ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਦੀਰਘ ਭਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ-'ਜੀਵਨ' ਅਤੇ 'ਮੌਤ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਭੀ ਵੱਡਾ 'ਭਰਮ' ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਬਤ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

'ਜੀਵਨ' - 'ਹਰਕਤ' ਹੈ।   'ਮੌਤ' - 'ਸਥਿਰਤਾ' ਹੈ।

ਜਦ ਤਾਂਈ ਸਾਡਾ ਸਗੀਰ ਹਰਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਤਦ ਤਾਂਈ ਅਸੀਂ ਸਗੀਰ ਨੂੰ 'ਜਿਊਂਦਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਜਦ ਸਗੀਰ ਦੀ ਹਰਕਤ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਗੀਰ ਦੀ 'ਮੌਤ' ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਮਨ, ਬੁੱਧੀ, ਚਿੱਤ, ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਸੇ ਸਥੂਲ ਰੂਪ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ 'ਸਗੀਰ' ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਅਥਵਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ 'ਜੀਵਨ' ਤੇ 'ਮੌਤ' ਲਛਜ਼ਾਂ ਨੂੰ, ਸਗੀਰਕ 'ਹਰਕਤ ਦੀ ਹੋਂਦ' ਅਤੇ ਅਣਹੋਂਦ' ਤਾਂਈ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਾਡਾ 'ਸਗੀਰ' ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਪੰਜ-ਤੱਤਾਂ - 'ਅੱਗ', 'ਪਾਣੀ', 'ਵਾਯੂ', 'ਧਰਤੀ' ਅਤੇ 'ਆਕਾਸ਼' ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਤੱਤਾਂ ਦਾ, ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ, ਰੰਗਾਂ, ਰੂਪਾਂ ਰੇਖਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਿਲਗੇ, ਇਕੱਠ, ਜੋੜ ਅਥਵਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਬਣੀ ਹੈ। ਜਦ ਸਗੀਰ ਵਿਚੋਂ 'ਜੋਤ' ਸੁਣੀ ਆਤਮਿਕ 'ਤੱਤ' ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ 'ਸਗੀਰਕ-ਤੱਤ' ਭੀ ਖੇਤ੍ਰੀ-ਖੇਤ੍ਰੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਮੁਢਲੇ ਤੱਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਪੰਚ ਤਤੁ ਕਰਿ ਤੁਧੁ ਸਿਸਟਿ ਸਭ ਸਾਜੀ
ਕੋਈ ਛੇਵਾ ਕਰਿਓ ਜੇ ਕਿਛੁ ਕੀਤਾ ਹੋਵੈ॥

(ਪੰਨਾ-੨੩੬)

ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਧੁਰਹੁ ਹੀ ਹੁਆ॥
ਪੰਚ ਧਾਤੁ ਕਰਿ ਪੁਤਲਾ ਕੀਆ॥
ਸਾਰੈ ਕੈ ਫੁਰਮਾਇਐ ਜੀ
ਦੇਹੀ ਵਿਚਿ ਜੀਓ ਆਇ ਪਾਇਆ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੦੨)

ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ ਭੀ ਇਹਨਾਂ ਕੁਦਰਤੀ 'ਤੱਤਾਂ' ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਜਾਂ ਇਕੱਠ ਤੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ। ਜਦ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਜਲਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚਲੇ

‘ਤੱਤ’-ਕਾਰਬਨ (Carbon), ਹਾਈਡਰੋਜਨ (hydrogen) ਅਤੇ ਆਕਸੀਜਨ (oxygen), ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਤੱਤਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਭੀ ‘ਹਸਤੀ’ ਜਾਂ ‘ਸਰੀਰ’ ਦਾ ‘ਅੰਤ’ ਜਾਂ ‘ਮੌਤ’ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ-ਬਲਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ‘ਜੁੜੇ’ ਅਥਵਾ ‘ਅੰਗ’ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਸੋਮੇ ਅਥਵਾ ‘ਪਿਤਰੀ-ਤਤਾਂ’ ਵਿਚ ਮੁੜ ਜਾ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ‘ਤੱਤ’-ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ‘ਕਵਾਉ’ ਦੁਆਰਾ ਰਚੀ ਗਈ ‘ਕੁਦਰਤ’ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਅਨਿਖੜਵੇਂ ‘ਅੰਗ’ ਹਨ-ਜੋ ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮ’ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ‘ਸਰੀਰਾਂ’ ਜਾਂ ਹਸਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਿਹਰਤ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ‘ਸਰੀਰ’ ਦੇ ‘ਹਰਕਤ-ਹੀਣ’ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ‘ਖੇਡੁੰ-ਖੇਡੁੰ’ ਹੋਣ ਨੂੰ ‘ਮੌਤ’ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਸਾਡਾ ਮਾਨਸਿਕ - ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ ਹੈ।

ਦੇਹੀ ਮਾਟੀ ਬੋਲੈ ਪਉਣੁ॥ ਬੁਝ ਰੇ ਗਿਆਨੀ ਮੁਆ ਹੈ ਕਉਣੁ॥....

ਹਉ ਨ ਮੁਆ ਮੇਰੀ ਮੁਈ ਬਲਾਇ॥ ਓਹੁ ਨ ਮੁਆ ਜੋ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਬਹੁਮੁ ਦਿਖਾਇਆ॥

ਮਰਤਾ ਜਾਤਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਇਆ॥

(ਪੰਨਾ-੧੫੨)

ਦੇਹੀ ਅੰਦਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਵਾਸੀ॥ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਹੈ ਅਬਿਨਾਸੀ॥

ਨਾ ਜੀਉ ਮਰੈ ਨ ਮਾਰਿਆ ਜਾਈ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਸਬਦਿ ਰਜਾਈ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੨੬)

ਨਾ ਕਛੁ ਆਇਬੈ ਨਾ ਕਛੁ ਜਾਇਬੈ ਰਾਮ ਕੀ ਦੁਹਾਈ॥

(ਪੰਨਾ-੬੯੫)

ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸਿਰਫ ਉਸ ਦੇ ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹਰਕਤ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ, ‘ਜੀਵਨ ਰੌਂ’ ਅਥਵਾ ਇਲਾਹੀ ਜੋਤ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਬਲਬ’ (bulb) ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕਰੰਟ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬਲਬ ‘ਜਗ’ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ‘ਜਿਊਂਦਾ’ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਬਿਜਲੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਈ ਏਤੇ ਤਾਂ ਬਲਬ ਬੁਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ‘ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕਰੰਟ - ਕਿਸੇ ‘ਬਿਜਲੀ ਘਰ’ (power house) ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ‘ਜੀਵਨ-ਰੌਂ’-ਸਾਡੇ ਅੰਤਰਾਤ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ‘ਇਲਾਹੀ ਕਰੰਟ’ ਅਥਵਾ ‘ਨਾਮ ਜਾਂ’ ਸਬਦ-ਰੂਪ ‘ਜੀਵਨ ਰੌਂ’, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਹਰ ਜੁੜ, ਅਥਵਾ ਕਣ-ਕਣ ਵਿਚ ਅਥਾਹ, ਅਪਾਰ, ਨਿਰੰਤਰ ਅਤੇ ਇੱਕਸਾਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਨ ਕਦੇ ਬਦਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵੱਧ-ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਰਬ ਜੋਤਿ ਤੇਰੀ ਪਸਰਿ ਰਹੀ॥

ਜਹ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਨਰਹਰੀ॥

(ਪੰਨਾ-੮੨੬)

ਸੁ ਸਥਦ ਕਉ ਨਿਰੰਤਰਿ ਵਾਸੁ ਅਲਥੰ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਸੋਈ॥   (ਪੰਨਾ-੯੪੪)

ਜਿਮੀ ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੇ ਸਮਸਤਿ ਏਕ ਜੋਤ ਹੈ॥

ਨ ਘਾਟ ਹੈ ਨ ਬਾਢ ਹੈ ਨ ਘਾਟ ਬਾਢ ਹੋਤ ਹੈ॥   (ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਪਾ: ੧੦)

ਇਹ 'ਜੀਵਨ ਰੌਂ' ਅਥਵਾ 'ਨਾਮ' ਜਾਂ 'ਸ਼ਬਦ' ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜ਼ੱਗੋ-ਜ਼ੱਗੇ ਵਿਚ 'ਸੂਤ' ਵਾਂਗ ਪ੍ਰੇਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਗਲ ਸਮਰ੍ਗੀ ਜਾ ਕੈ ਸੂਤਿ ਪਰੋਈ॥

ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਰਵਿਆ ਸੋਈ॥   (ਪੰਨਾ-੩੮੭)

ਸਗਲ ਸਮਰ੍ਗੀ ਤੁਮਰੇ ਸੂਤਿ ਧਾਰੀ॥   (ਪੰਨਾ-੨੯੮)

ਪਰ, ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ 'ਜੀਵ'-ਇਸ ਮੁਢਲੀ ਆਤਮਿਕ 'ਜੀਅ-ਦਾਨ' ਵਾਲੀ ਜੋਤਿ-ਸੁਰੂਪੀ 'ਜੀਵਨ ਰੌਂ' ਤੋਂ-

ਅਣਜਾਣ

ਬੇਖਬਰ

ਅਗਿਆਨੀ

ਅਵੇਸਲਾ

ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ

ਅਤੇ 'ਭੁੱਲ' ਵਿਚ ਹੈ।

ਇਹ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ 'ਭੁੱਲ' ਹੀ ਸਾਡਾ ਵਡਾ ਮਾਨਸਿਕ-

ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ 'ਜੀਅ-ਦਾਨ' ਦੇਣ ਵਾਲੀ 'ਜੀਵਨ ਰੌਂ' ਅਥਵਾ 'ਜੋਤ' ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਸਰੀਰ' ਦੇ 'ਭੁਦਰਤੀ-ਤਤ' ਭੀ ਆਪਣੇ 'ਪਿਤਰੀ-ਤੱਤਾਂ' ਵਿਚ ਜਾ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ 'ਮੌਤ' ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਗਹੁ ਕਰਕੇ ਵਿਚਾਰੀਏ, ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਕੋਈ 'ਸੈ' ਭੀ ਤਬਾਹ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਦੀ 'ਮੌਤ' ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

ਪਵਨੈ ਮਹਿ ਪਵਨੁ ਸਮਾਇਆ॥ ਜੋਤੀ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਰਲਿ ਜਾਇਆ॥

ਮਾਟੀ ਮਾਟੀ ਹੋਈ ਏਕ॥ ਰੋਵਨਹਾਰੇ ਕੀ ਕਵਨ ਟੇਕ॥.....

ਇਹੁ ਤਉ ਰਚਨੁ ਰਚਿਆ ਕਰਤਾਰਿ॥ ਆਵਤ ਜਾਵਤ ਹੁਕਮਿ ਅਪਾਰਿ॥

ਨਹ ਕੋ ਮੂਆ ਨ ਮਰਣੈ ਜੋਗੁ॥ ਨਹ ਬਿਨਸੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੋਗੁ॥੩॥

ਜੋ ਇਹੁ ਜਾਣਹੁ ਸੋ ਇਹੁ ਨਾਹਿ॥ ਜਾਨਣਹਾਰੇ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਉ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਆ॥

ਨਾ ਕੋਈ ਮਰੈ ਨ ਆਵੈ ਜਾਇਆ॥

(ਪੰਨਾ-੮੮੫)

ਆਤਮਿਕ 'ਤੱਤ', ਆਪਣੀ 'ਕੇਂਦਰੀ ਜੋਤ' ਅਥਵਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਿਆ
ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ 'ਤਤ' - ਆਪਣੇ ਪਿਤਰੀ-ਤੱਤਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਏ।

ਇਸ ਲਈ 'ਮੌਤ' ਨੂੰ 'ਹਉਆ' ਸਮਝ ਕੇ ਡਰਨਾ ਅਤੇ 'ਜੀਵ' ਦੇ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਨਿਜ
ਤੱਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾ 'ਸਮਾਉਣ' ਨੂੰ 'ਤਬਾਹੀ' ਜਾਂ 'ਖਾਤਮਾ' ਸਮਝਣਾ ਹੀ ਸਾਡਾ ਵੱਡਾ ਮਾਨਸਿਕ-
ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ।

ਨਹ ਕਿਛੁ ਜਨਮੇ ਨਹ ਕਿਛੁ ਮਰੈ ॥

ਆਪਨ ਚਲਿਤੁ ਆਪ ਹੀ ਕਰੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੧)

ਆਵਨ ਜਾਨੁ ਇਭੁ ਖੇਲੁ ਬਨਾਇਆ ॥

ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕੀਨੀ ਮਾਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੪)

ਇਸ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਿਸੇ ਦੀ 'ਮੌਤ' ਉੱਤੇ ਰੋਣਾ, ਪਿਟਣਾ, ਸੋਗ ਕਰਨਾ,
ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਸਦਮੇ ਵਿਚ ਦੁਖੀ ਹੋਣਾ, ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਖੇਡ ਤੋਂ 'ਬੇਮੁਖ' ਹੋਣਾ
ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੋ ਸਾਡਾ ਵੱਡਾ ਮਾਨਸਿਕ - ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ।

ਅਗਲੀ ਕਿਛੁ ਖਥਰਿ ਨ ਪਾਈ ॥ ਰੋਵਨਹਾਰੁ ਭਿ ਉਠਿ ਸਿਧਾਈ ॥

ਭਰਮ ਮੋਹ ਕੇ ਬਾਂਥੇ ਬੰਧਾ ॥ ਸੁਪਨੁ ਭਇਆ ਭਖਲਾਏ ਅੰਧ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੮੫)

ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਲਾਹੀ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਹਰ ਸੈ-

ਜੋ ਬਣੀ ਹੈ - ਸੋ ਢਹਿਣੀ ਹੈ,

ਜੋ ਉਪਜੀ ਹੈ - ਸੋ ਬਿਨਸਨੀ ਹੈ,

ਜੋ ਘੜੀ ਹੈ - ਸੋ ਭੱਜਣੀ ਹੈ,

ਜੋ ਆਈ ਹੈ - ਸੋ ਜਾਣੀ ਹੈ,

ਜੋ ਜਿਉਂਦੀ ਹੈ - ਸੋ ਮਰਨੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅਵੱਸ਼ਚੋਣੀ ਹੈ - ਟਲ ਨਹੀਂ
ਸਕਦੀ, ਉਸ ਤੋਂ 'ਭੈ-ਭੀਤ' ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਦੀ ਕੌਸਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ
ਬਾਬਤ ਛਿਕਰ ਤੇ ਕਲਪਨਾ ਦੁਆਰਾ ਦੁਖੀ ਹੋਣਾ, ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ
ਵੱਡਾ - 'ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ' ਹੀ ਹੈ।

ਜੋ ਆਇਆ ਸੋ ਚਲਸੀ ਸਭੁ ਕੋਈ ਆਈ ਵਾਰੀਐ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੨੪)

ਚਿੰਤਾ ਤਾ ਕੀ ਕੀਜੀਐ ਜੋ ਅਨਹੋਨੀ ਹੋਇ॥

ਇਹੁ ਮਾਰਗੁ ਸੰਸਾਰ ਕੋ ਨਾਨਕ ਬਿਚੁ ਨਹੀਂ ਕੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੪੨੯)

ਉਪਰਲੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਕੋਈ ਸੈ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂ
ਮਰਦੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਤੱਤ' ਤਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਰਵਿ ਰਹੇ ਭਰਪੂਰ' ਹਨ।

ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਬਦਲਣ ਨੂੰ ਅਸੀਂ 'ਮਰਨਾ' ਜਾਂ 'ਮੌਤ' ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਭੀ ਸਾਡਾ ਵੱਡਾ ਮਾਨਸਿਕ - ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ।

ਜਦ ਅਸੀਂ ਇਕ 'ਘਰ' ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ 'ਘਰ' ਵਿਚ ਜਾ ਵਸਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਬਦਲੀ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਨਾ ਹੀ ਇਸ 'ਬਦਲੀ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਇਤਨਾ ਸੋਗ-ਸੰਤਾਪ, ਵਾ-ਵੇਲਾ ਅਤੇ ਰੋਣਾ-ਪਿੱਟਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਬਲਕਿ ਚਾਂਈ-ਚਾਂਈ 'ਨਵੇਂ ਘਰ' ਨੂੰ ਸਜਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣਦੇ ਹਾਂ।

ਪਰ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਦ 'ਜੀਵ' - ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ 'ਦੇਹੀ' ਵਿਚ ਵਸਣ ਲਈ, ਪੁਰਾਣੀ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਤਿਆਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਕਹਿ ਕੇ-

ਭੈ-ਭੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ
ਮਾਤਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਰੋਣਾ-ਪਿੱਟਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਮਜ਼ਹਬੀ ਕਰਮ-ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਭਾਈਚਾਰਕ ਰਸਮ-ਰਿਵਾਜ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਬੇਅੰਤ ਖਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦੁਭਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ
ਘਰ ਨੂੰ ਨਰਕ-ਮਈ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ
ਸੁਤਕ ਆਦਿ ਭਰਮ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਈ-ਕਈ ਹਫਤੇ ਅਥਵਾ ਕਈ-ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਮਾਤਮ-ਪੁਰਸ਼ੀ ਦਾ ਸੋਗ ਵਾਲਾ 'ਵਾਯੁ-ਮੰਡਲ' ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਕਿਤੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਲਈ ਸਧਾਰਣ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਚਨਚੇਤ ਕੋਈ ਹੋਰ 'ਮੌਤ' ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਓਹੀ ਦੁਖਦਾਈ 'ਸੋਗ-ਮਈ' ਚੱਕਰ ਚੱਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ!!

ਜਦ ਸਾਡੇ ਕਪੜੇ 'ਮੈਲੇ' ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ 'ਫਟ' ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹ ਕੇ ਸੁਟ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੇ 'ਬਦਲਣ' ਨੂੰ ਅਸੀਂ 'ਸਧਾਰਣ' ਕ੍ਰਿਆ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸੋਗ ਯਾ ਮਾਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ 'ਜੀਵ' ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਦੇਹੀ 'ਛੱਡਣ' ਉਤੇ ਇਤਨਾ ਸੋਗ-ਸੰਤਾਪ ਕਰਨਾ, ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਭੁੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਗੰਭੀਰ - 'ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ' ਹੈ।

ਇਸ 'ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ' ਦਾ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਉਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਗੰਭੀਰ, ਢੁੱਘਾ ਅਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ 'ਵਿਧਵਾ' ਦਾ ਕਲੰਕ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਮੁੰਨ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਮਾਨਸਿਕ ਗੀਝਾਂ ਅਤੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦਈ-ਪੁਣੇ ਨਾਲ ਕੁਚਲਿਆਂ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ 'ਨਰਕ-ਮਈ' ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਗੋਰ ਨੂੰ ਡੱਡ ਕੇ, ਨਵੇਂ ਸਗੋਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ
'ਤਬਦੀਲੀ' ਨੂੰ 'ਮੌਤ' ਦਾ 'ਹਊਆ' ਘੜ ਕੇ, ਜੀਵ ਉਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਅਕਹਿ ਅਤੇ ਆਸਹਿ
ਜ਼਼ਲਮ ਢਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਮੌਤ ਦਾ ਆਪੁੰ ਘੜਿਆ ਹੋਇਆ 'ਹਊਆ' -

ਧਰਮ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ

ਭਾਈਸਾਰਕ ਰਸਮ

ਕੌਮੀ ਰਿਵਾਜ

ਪਿਤਰੀ ਪਰੰਪਰਾ

ਦੀ 'ਆੜ' ਹੇਠਾਂ, ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਭੀ, ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ !!

ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ -

ਨਵੀਨ ਵਿੱਦਿਆ

ਨਵੀਨ ਵਿਗਿਆਨ

ਨਵੀਨ ਸਭਿਅਤਾ

ਅਨੇਕਾਂ ਧਰਮਾਂ

ਅਨੇਕਾਂ ਧਰਮ ਗੰਥਾਂ

ਬੇਅੰਤ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ

ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ-ਕ੍ਰਿਆ

ਅਨੇਕਾਂ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ

ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭੀ, ਅਸੀਂ -

ਪੁਰਾਣੇ

ਫੇਕੇ

ਕੁੜੇ

ਛਹਿਸ਼ੀ

ਹਾਨੀਕਾਰਕ

ਨਿਰਦਈ

ਦੁਖਦਾਈ-

ਖਿਆਲਾਂ

ਨਿਸ਼ਚਿਆਂ

ਵਹਿਮਾਂ

ਰਸਮਾਂ ਰਿਵਾਜ਼ਾਂ

ਵਿਚ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ !!

ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ 'ਤੱਤ' ਸਵੈ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਮਾਇਕੀ 'ਵਡ-ਖੇਲ-ਤਮਾਸੇ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਇਹ 'ਤੱਤ' ਬਣਾਏ ਹਨ - ਜੋ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਇਕੀ ਡਰਾਮੇ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗਾਂ, ਰੂਪਾਂ, ਰੇਖਾਂ, ਡੇਖਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨੀਅਤ ਕੀਤੇ ਡਰਾਮੇ ਦੀ ਖੇਲ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ਤੇ, ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ 'ਤੱਤਾਂ' ਵਿਚ ਜਾ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਾ ਕਰੇ ਬਿਸਥਾਰੁ ॥ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਾ ਏਕੰਕਾਰੁ ॥.....

ਆਗਿਆ ਆਵੈ ਆਗਿਆ ਜਾਇ ॥

ਨਾਨਕ ਜਾ ਭਾਵੈ ਤਾ ਲਏ ਸਮਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੪)

ਆਪਿ ਉਪਾਏ ਆਪਿ ਸਮਾਏ ਹੁਕਮੀ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੮੮)

ਸਾਚਾ ਸਚੁ ਸੋਈ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥

ਜਿਨਿ ਸਿਰਜੀ ਤਿਨ ਹੀ ਢੁਨਿ ਗੋਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੨੦)

ਜਬ ਉਦਕਰਖ ਕਰਾ ਕਰਤਾਰਾ ॥

ਪ੍ਰਜਾ ਧਰਤ ਤਬ ਦੇਹ ਅਪਾਰਾ ॥

ਜਬ ਆਕਰਖ ਕਰਤ ਹੋ ਕਬਹੂੰ ॥

ਤੁਮ ਮੈਂ ਮਿਲਤ ਦੇਹ ਧਰ ਸਭਹੂੰ ॥

(ਚੋਪਈ ਪਾ. ੧੦)

ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ 'ਤੱਤ' - ਤ੍ਰੈਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਅੰਗ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ 'ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ' ਭੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਤਾਂਈ 'ਸੀਮਤ' ਹੈ, 'ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ' ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ 'ਪੁੰਚ' ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ ਮੌਤ ਦਾ 'ਭਰਮ', ਤ੍ਰੈਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ, ਸਾਡੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਹੈ।

ਕਹਤ ਨਾਨਕੁ ਮਾਰਿ ਜੀਵਾਲੇ ਸੋਇ॥

ਐਸਾ ਬੁਝਹੁ ਭਰਮਿ ਨ ਬੁਲਹੁ ਕੋਇ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੨੮)

ਪਰ, ਰੂਹ ਦੇ ਉਦਾਲੇ 'ਹਉ'-ਯਾਰੀ' ਗਿਲਾਫ - ਅਥਵਾ 'ਜੀਵ' ਦੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਰੰਗਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਪਿਛਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਨਿਬੇੜਨ ਲਈ - 'ਜੀਵ' ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਸਰੀਰ ਧਾਰਨਾ ਪੈਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵ ਦਾ 'ਆਵਾ-ਗਵਨ' ਅਥਵਾ 'ਜੰਮਣ-ਮਰਣ', ਉਦੋਂ ਤਾਂਈ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਤਾਂਈ ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ ਦੁਆਰਾ, ਅੰਤ-ਆਤਮੇ - 'ਨਾਮ' ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ 'ਹਉਮੈ' ਦਾ 'ਅਭਾਵ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਸ ਲਈ ਸਗੀਰ ਦੇ 'ਨਾਸ' ਹੋਣ ਨੂੰ ਸਗੀਰ ਦੀ 'ਮੌਤ' ਅਤੇ 'ਜੀਵਨ' ਦਾ 'ਅੰਤ' ਸਮਝਣਾ ਹੀ, ਸਾਡਾ ਵੱਡਾ ਮਾਨਸਿਕ - ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੇ 'ਜੀਵਨ' ਬਾਬਤ ਸਾਡਾ ਭੁਲੇਖਾ ਹੋਰ ਭੀ ਸੁਖਮ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਹੈ।

ਬਲਬ ਦੀ 'ਹਸਤੀ' - ਉਸ ਵਿਚ 'ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕਰੰਟ' ਉਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕਰੰਟ ਹੀ 'ਬਲਬ' ਦਾ 'ਜੀਵਨ' ਹੈ। ਜੇ ਇਹ 'ਜੀਵਨ ਹੈ' ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਲਬ 'ਮੁਰਦਾ' ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਲਾਹੀ ਜੋਤ ਦਾ ਕਰੰਟ 'ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ' ਹੈ। ਜਦੋਂ 'ਜੀਵ' ਵਿਚੋਂ ਇਹ 'ਸਬਦ' ਦੀ ਜੀਵਨ ਹੈ ਅਥਵਾ 'ਜੋਤ' ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ 'ਪੰਜ ਤੱਤ ਦਾ ਪੁਤਲਾ' ਸਗੀਰ, 'ਮੁਰਦਾ' ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇਲਾਹੀ 'ਜੀਵਨ ਹੈ' ਅਥਵਾ 'ਸਬਦ' ਜਾਂ ਨਾਮ ਹੀ 'ਜੀਵਨ' ਹੈ। ਇਸੇ ਸਬਦ ਦੀ 'ਜੀਵਨ ਹੈ' ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ ਹੈ।

ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਗਲੇ ਜੋਤ ॥ ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ॥....

ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਆਗਾਸ ਪਾਤਾਲ ॥ ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਗਲ ਆਕਾਰ ॥

ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਪੁਰੀਆ ਸਭ ਭਵਨ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੪)

ਸਰਬ ਜੋਤਿ ਮਹਿ ਜਾ ਕੀ ਜੋਤਿ ॥

ਧਾਰਿ ਰਹਿਓ ਸੁਆਮੀ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੪)

ਪਰ ਅਸੀਂ 'ਹਉਮੈ' ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ 'ਜੀਵਨ-ਰੂਪ' ਇਲਾਹੀ 'ਜੋਤ' ਅਥਵਾ 'ਸਬਦ' ਜਾਂ 'ਨਾਮ' ਨੂੰ 'ਭੁੱਲ' ਗਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਸਵੈ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਅਤੇ 'ਸਵੈ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ' ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਭਲੇ-ਭਲੇਰੇ, ਅਫਲਾਤੂਨ ਬਣਕੇ ਆਫਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬੜਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਹੋ ਸਾਡੀ - ਹਉਮੈ ਦੀ ਢੀਠਤਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਢਲਾ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ।

ਇਸੇ 'ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ' ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਅਸੀਂ-

ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ

ਚਿਤਵਦੇ ਹਾਂ

ਕਲਪਦੇ ਹਾਂ

ਵਿਉਂਤਦੇ ਹਾਂ

ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸਦੇ ਹਾਂ

ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਰਚਾਉਂਦੇ ਹਾਂ

ਪੰਜਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਗੁਆਉਂਦੇ ਹਾਂ
ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ

ਅਤੇ ਆਪਣੇ 'ਹਉਮੈ ਵੇੜੇ' ਕਰਮਾਂ ਦੇ 'ਜੀਵਨੇ' ਭੁਗਤਦੇ ਹਾਂ।

ਹਮ ਕੀਆ ਹਮ ਕਰਹਗੇ ਹਮ ਮੁਰਖ ਗਾਵਾਰ ॥

ਕਰਣੈ ਵਾਲਾ ਵਿਸਰਿਆ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਪਿਆਰੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੯)

ਹਉ ਹਉ ਕਰਤੇ ਕਰਮ ਰਤ ਤਾ ਕੋ ਭਾਰੁ ਅਫਾਰ ॥

ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀ ਜਉ ਨਾਮ ਸਿਊ ਤਉ ਏਊ ਕਰਮ ਬਿਕਾਰ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੫੨)

ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦੇ ਜਮ ਢੰਡੂ ਲਗੀ ਤਿਨ ਆਇ ॥

ਪੰਨਾ-੬੫

ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦੇ ਮਨਮੁਖਿ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੬੨)

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਛੇ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਜੀਵਨ' - 'ਰਵਾਨਗੀ' ਅਤੇ 'ਹਰਕਤ' ਹੈ।

ਇਹ ਰਵਾਨਗੀ - 'ਸਬਦ' ਅਥਵਾ 'ਨਾਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦੀ ਅਟੁੱਟ, ਅਮਿੱਤ, ਸਦੀਵੀ, ਅਭੁੱਲ, ਅਪਾਰ, ਗੁੱਝੀ 'ਚਾਲ' ਜਾਂ ਲਗਾਤਾਰ 'ਹਰਕਤ' ਹੈ - ਜੋ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਜ਼ਰੋ-ਜ਼ਰੋ ਵਿਚ 'ਰਵਿ-ਰਹੀ ਭਰਪੂਰ' ਹੈ।

'ਸਬਦ' ਦੀ 'ਜੀਵਨ-ਰੌਂ' ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਨੂੰ ਹੀ 'ਜੀਵਨ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੈਵੀ ਜੀਵਨ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ 'ਰਵਿ-ਰਹਿਆ-ਭਰਪੂਰ' ਹੈ ਅਤੇ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਦੇ 'ਟੋਟ' ਅਥਵਾ ਵਾਧ-ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ 'ਸਬਦ-ਰੂਪੀ' 'ਜੀਵਨ-ਰੌਂ' ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਆਪਣਾ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਹੈ।

ਪਰ ਸਾਡਾ 'ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਮਨ', ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੀ ਆਤਮਿਕ 'ਜੀਵਨ-ਰੌਂ' ਅਥਵਾ 'ਸਬਦ' ਜਾਂ 'ਨਾਮ' ਤੋਂ ਬੇਖਬਦ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, 'ਜੀਵ', ਆਪਣੀ ਇਲਾਹੀ 'ਜੀਵਨ-ਰੌਂ' ਦੇ 'ਪੂਰਨ' ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਐਸੇ ਅਟੁੱਟ, ਅਮਿੱਤ, ਲਗਾਤਾਰ, ਸਦੀਵੀ ਦੈਵੀ 'ਜੀਵਨ ਨੂੰ - ਸਗੋਂ ਦੀ 'ਮੌਤ' ਨਾਲ 'ਜੋੜਨਾ' ਅਤੇ 'ਸੀਮਤ' ਰੱਖਣਾ, ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਦੀਰਘ - ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ।

ਮਰਣੈ ਤੇ ਜਗਤੁ ਡਰੈ ਜੀਵਿਆ ਲੋੜੈ ਸਭ ਕੋਇ ॥

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ਹੁਕਮੈ ਬੁਝੈ ਸੋਇ ॥

ਨਾਨਕ ਐਸੀ ਮਰਨੀ ਜੋ ਮਰੈ ਤਾ ਸਦ ਜੀਵਣੁ ਹੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੫੫੫)

ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਸੁ ਸੁਖੁ ਕਮਾਏ ॥ ਮਰਣ ਜੀਵਣ ਕੀ ਸੋਝੀ ਪਾਏ ॥
 ਮਰਣ ਜੀਵਣੁ ਜੇ ਸਮ ਕਰਿ ਜਾਣੈ
 ਸੋ ਮੇਰੇ ਪੜ੍ਹ ਭਾਇਦਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੫੯)

84 ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਭੀ ਏਸੇ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ - ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ ਐਸੀ ਬੁੱਧੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਓਹ ਆਪਣੇ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦਾ 'ਨਿਰਨਾ' ਕਰ ਸਕਣ।

ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਅਤਿਅੰਤ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ - ਜਿਸ ਨਾਲ ਓਹ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦਾ 'ਨਿਰਣਾ' ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਰ, ਸਾਡੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ, ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੀਰਘ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦਾ 'ਨਿਰਣਾ' ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਸ 'ਮਾਨਸਿਕ ਭਰਮ' ਦੇ ਹਨੌਰ ਖਾਤੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਮਿਆਲ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਬਲਕਿ ਪੁਰਾਣੀ 'ਮਾਨਸਿਕ-ਰੋੜ੍ਹ' ਅਨੁਸਾਰ, ਆਪਣੇ 'ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਿਆ' ਦਾ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਅਭਿਆਸ ਕਰਕੇ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਕਰਮ ਧਰਮ ਜੁਗਤਾ ਨਿਮਖ ਨ ਹੇਤੁ ਕਰਤਾ
 ਗਰਬਿ ਗਰਬਿ ਪੜ੍ਹੈ ਕਹੀ ਨ ਲੋਖੈ ॥
 ਜਿਸੁ ਭੇਟੀਐ ਸਫਲ ਮੂਰਤਿ ਕਰੈ ਸੰਦਾ ਕੀਰਤਿ
 ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਕੋਊ ਨੇਤ੍ਰਹੁ ਪੇਖੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੮੭)

ਆਨ ਉਪਾਵ ਸਗਰ ਕੀਏ ਨਹਿ ਦੂਖ ਸਾਕਹਿ ਲਾਹਿ ॥

ਭਜੁ ਸਰਨਿ ਸਾਥੂ ਨਾਨਕਾ ਮਿਲੁ ਗੁਨ ਗੋਬਿੰਦਹਿ ਗਾਹਿ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੨੨)

ਜਦ ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ 'ਦ੍ਰਿਸ਼' ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ 'ਜੀਵਨ-ਤਜਰਬੇ' ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅੈਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਦ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ 'ਸੁਰਤੀ' ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਹੋਕੇ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਣਡਿਠੀ ਆਤਮਿਕ ਦੁਨੀਆਂ ਵੱਲ ਸਫਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁਰਤੀ ਵਿਚ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ 'ਦ੍ਰਿਸ਼' ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਲੋਕਿਕ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ 'ਤਜਰਬੇ' ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ -

ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀਆਂ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਪੈਣੀਆਂ,
 ਗੁਰੂਆਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਪੈਣਾ,
 ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣੇ,

ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਿਸਣੇ,
 ਅਤਿਅੰਤ ਭਗਉਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਖਣੇ,
 ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅਲੋਕਿਕ 'ਦ੍ਰਿਸ਼' ਦੇਖਣੇ,
 ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੀਆਂ
 'ਵਾਕ-ਸਿਧੀ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੀ,
 ਭੂਤ-ਭਵਿਖ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆਉਣੀ,
 ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ,
 ਅਸਚਰਜ ਅਤੇ ਅਣੋਖੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ 'ਤਜਰਬੇ' ਹੋਣੇ,
 ਗੁਪਤ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣੇ,
 'ਰੁਣ-ਝੁਣ' ਜਾਂ 'ਬਰ ਕੰਬਣੀ' ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨੀ
 ਅਣਹੋਣੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਹਰਕਤਾਂ ਹੋਣੀਆਂ
 ਗੁਪਤ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣਨੀਆਂ

'ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ' ਤੋਂ ਆਤਮਿਕ ਦੇਸ਼ ਤਾਂਈਂ ਸੁਰਤੀ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਬੜਾ ਲਮੇਗਾ, ਬਿਖੜਾ
 ਤੇ ਗੁੱਝਲਦਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤੌਰਾਂ ਅਥਵਾ ਸੜ੍ਹ (planes)
 ਵਿੱਚ ਦੀ ਲੰਘਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੰਮੇ ਅਤੇ ਅੱਖੇ 'ਸਫਰ' ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦਾ
 ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਜਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਉਪਰ ਦੱਸੀਆਂ ਖਿਨਭੰਗਰ ਮਾਨਸਿਕ 'ਲਿਸ਼ਕਾਂ', 'ਚਮਤਕਾਰ' 'ਦਰਸ਼ਨ'
 ਆਦਿ ਸੱਚੀਆਂ ਜਾਂ ਅਸਲੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮਨ, ਚਿੱਤ, ਬੁੱਧੀ
 ਅਤੇ 'ਸਮੁੱਚੇ ਜੀਵਨ' ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਦੀਵੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ
 ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ, ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੇ 'ਨਾਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿੱਚ
 ਜਾ 'ਵਸਣਾ' ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਮਾਨਸਿਕ 'ਚਮਤਕਾਰਾਂ' ਅਤੇ 'ਦਰਸ਼ਨਾਂ' ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ
 ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਮਾਇਕੀ
 'ਜੀਵਨ-ਰੋੜ੍ਹ' ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸਮੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ
 ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਉਪਰਲੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਅਖੌਤੀ, ਖਿਨ-ਭੰਗਰ, ਮਾਨਸਿਕ
 'ਚਮਤਕਾਰ', 'ਝਲਕਾਰੇ', 'ਦਰਸ਼ਨ' ਜਾਂ 'ਤਜਰਬੇ' ਸਾਡੇ ਮਨੋਕਲਪਤ ਅਥਵਾ ਸਵੈ-ਪੇਰਕ
 ਮਿਆਲਾਂ ਤੇ ਨਿਸਚਿਆਂ (auto suggestions) ਅਥਵਾ ਪਿਛਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ
 'ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ' ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਾਂ (reflections) ਨੂੰ ਅਸਲੀ 'ਆਤਮਿਕ-
 ਕਿਸ਼ਮੇ' ਸਮਝ ਕੇ 'ਅਹਿਮੀਅਤ ਦੇਣੀ' ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਸਮਝਣਾ,
 ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣਾ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਘੰਭ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਨ ਭਲੇ-ਭਲੇਰੇ
 ਬਣਨਾ ਇਕ ਸਬਲ 'ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ' ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸੁਰਤ 'ਖੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ' ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਉਹ 'ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ' ਵੱਲ ਰੁੜਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਗਿਰਾਵਣ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਐਸੇ 'ਭੁੱਲੜ' ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮਿਲਿਆ ਹੋਇ ਨ ਵੀਛੜੜੇ ਜੇ ਮਿਲਿਆ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ-੨੨੯)

ਮਿਲਿਆ ਕਦੇ ਨ ਵੀਛੜੜੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਵੈ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੪੨)

ਮਿਲਿਐ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੈ ਮਿਲਿਆ ਜੇ ਹੋਇ॥

ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਜੋ ਮਿਲੈ ਮਿਲਿਆ ਕਹਿਐ ਸੋਇ॥ (ਪੰਨਾ-੨੯੧)

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅਟੁੱਟ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਸਿਮਰਨ ਅਥਵਾ 'ਸਬਦ' ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ 'ਤਜਰਬੇ' ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅਤਿਅੰਤ ਵਿਲੱਖਣ ਬਿਸਮਾਦੀ ਅਸਚਰਜ-ਮਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ-

ਲੋਇਣ ਦੇਖਿ ਰਹੇ ਬਿਸਮਾਦੀ ਚਿਤੁ ਅਦਿਸਟਿ ਲਗਾਈ॥ (ਪੰਨਾ-੯੧੦)

ਹਰਿ ਕਾ ਮੰਦਰੁ ਤਿਸੁ ਮਹਿ ਲਾਲ੍ਹੁ॥

ਗੁਰਿ ਖੋਲਿਆ ਪੜਦਾ ਦੇਖਿ ਭਈ ਨਿਹਾਲ੍ਹੁ॥ (ਪੰਨਾ-੮੦੧)

ਦੇਖਿਓ ਅਚਰਜੁ ਮਹਾ ਮੰਗਲ ਰੂਪ
ਕਿਛੁ ਆਨ ਨਹੀ ਦਿਸਟਾਵੈ॥ (ਪੰਨਾ-੯੨੮)

ਦਰਸਨ ਦੇਖਿ ਸੀਤਲ ਮਨ ਭਏ॥
ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਗਏ॥ (ਪੰਨਾ-੨੦੨)

ਮਾਈ ਰੀ ਪੇਖਿ ਰਹੀ ਬਿਸਮਾਦ॥
ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਮੋਹਿਓ
ਅਚਰਜ ਤਾ ਕੇ ਸ੍ਰਾਦ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੨੬)

ਦਰਸਨ ਦੇਖਤ ਹੀ ਸੁਧਿ ਕੀ ਨ ਸੁਧਿ ਰਹੀ
ਬੁਧਿ ਕੀ ਨ ਬੁਧਿ ਰਹੀ ਮਤਿ ਮੈ ਨ ਮਤਿ ਹੈ।

ਸੁਰਤਿ ਮੈ ਨ ਸੁਰਤਿ ਅਉ ਧਿਆਨ ਮੈ ਨ ਧਿਆਨ ਰਹਯੋ

ਗਿਆਨ ਮੈ ਨ ਗਿਆਨ ਰਹਿਓ ਗਤਿ ਮੈ ਨ ਗਤਿ ਹੈ।

ਧੀਰਜ ਕੋ ਧੀਰਜੁ ਗਰਬ ਕੋ ਗਰਬੁ ਗਇਓ

ਰਤਿ ਮੈ ਨ ਰਤਿ ਰਹੀ ਪਤਿ ਰਤਿ ਪਤਿ ਹੈ।

ਅਦਭੁਤ ਪਰਮਦਭੁਤ ਬਿਸਮੈ ਬਿਸਮ

ਅਸਚਰਜੈ ਅਸਚਰਜ ਅਤਿ ਅਤਿ ਹੈ।

(ਕ.ਭਾ.ਗੁ.-੯)

ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਸੁਰਤੀ-ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਅਸੀਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂਆਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਤਮਿਕ ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੀਆਂ ਮਾਇਕੀ 'ਅੱਖਾਂ' ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਖਣ ਦੀ 'ਜਾਚਨਾ' ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ 'ਸਰੂਪ' - ਅਦਿਸ਼ਟ, ਅਗੋਚਰ, ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ 'ਤੱਤ-ਸਰੂਪ' ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ 'ਦਰਸ਼ਨ' ਭੀ 'ਤੱਤ ਸਰੂਪੀ' 'ਸਬਦ' ਅਥਵਾ 'ਨਾਮ' ਦੁਆਰਾ ਹੀ 'ਅਨੁਭਵ' ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ "ਫਿਲੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਜਿਚਰੁ ਸਬਦਿ ਨ ਕਰੇ ਵੀਚਾਰ" ਅਤੇ "ਅਦਿਸ਼ਟ ਅਗੋਚਰੁ ਪਕਤਿਆ ਗੁਰ ਸਬਦੀ" ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੜਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਉਪਰਲੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਰਮੁਖੀ 'ਸਬਦ' ਦੀ 'ਵਿਚਾਰ' ਅਥਵਾ 'ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ' ਤੋਂ ਬਗੀਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਥਵਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਈ' - 'ਤੱਤ-ਸਰੂਪ' ਦੇ 'ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣੀ, ਸਾਡਾ ਦੀਰਘ ਮਾਨਸਿਕ' 'ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ' ਹੈ।

ਅਸੀਂ 'ਦਰਸ਼ਨਾਂ' ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ-ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ-'ਅੱਖਰ' ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਛੁੱਧੀਆਂ ਅਤੇ ਰਹਸ਼ਮਈ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਲੁਕੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਦ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੇ 'ਦਰਸ਼ਨ' ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਸਰੀਰਕ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਤੇ ਪਹਿਚਾਣਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਜਿਸ ਦੇ ਅਸੀਂ 'ਦਰਸ਼ਨ' ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਨਿਰਾਪੁਰਾ ਬਾਹਰਲਾ ਦੀਸਨਹਾਰ 'ਸਰੀਰ' ਹੀ ਨਹੀਂ-ਬਲਕਿ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰਕ ਸਰੂਪ ਦੇ ਪਿਛੇ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ, ਚਿੱਤ, ਬੁੱਧੀ, ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ, 'ਆਤਮਾ' ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਖਮ ਰਹਿਸ਼ਮਈ 'ਭਾਵਨਾਵਾਂ' ਭੀ ਛੁਪੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਛੁੱਲ' ਦੇ ਦੂਰ ਤੋਂ ਅਸਥੁਲ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਗੁਣ-ਸੁਹੱਪਣ, ਕੋਮਲਤਾ, ਖੁਸ਼ਬੋਂ, ਆਦਿ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਛੁੱਲ' ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਲੈਣ ਲਈ ਛੁੱਲ ਨੂੰ 'ਪਰਸਨਾ' ਪਵੇਗਾ। ਛੁੱਲ ਦੇ 'ਸੰਪੂਰਨ ਦਰਸ਼ਨ' ਤਦ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਪਰਸੀਏ' ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਅਥਵਾ ਉਸਦੀ 'ਸੰਦਰਤਾ', 'ਕੋਮਲਤਾ' ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਬੂ 'ਦਾ ਲਾਹਾ' ਲਈਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ 'ਛੁੱਲ ਦੇ ਰਹਿਸ਼ਮਈ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ' 'ਸਰਸੇ' ਹੋ ਕੇ 'ਅਨੰਦ' ਮਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਇਉਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ-

ਦਰਸਨ ਪਰਸਨ ਸਰਸਨ ਹਰਸਨ ਰੰਗਿ ਰੰਗੀ ਕਰਤਾਰੀ ਹੈ।

(ਪੰਨਾ-808)

ਏਕਾ ਖੋਜੈ ਏਕ ਪੀਤਿ॥ ਦਰਸਨ ਪਰਸਨ ਹੀਤ ਚੀਤਿ॥

ਹਰਿ ਰੰਗ ਰੰਗਾ ਸਹਜਿ ਮਾਣੁ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕੁਰਬਾਣੁ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੯੦)

ਇਸ ਲਈ ਨਿਰੇ-ਪੁਰੇ ਮਨੋਕਲਪਤ ਅਥਵਾ ਸਰੀਰਕ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ 'ਸੰਪੁਰਨ ਦਰਸ਼ਨ'

ਦਾ 'ਲਾਭ' ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਥਾਲ ਸਪਰਸ਼ ਅਥਵਾ ਸਰੀਰਕ ਮੇਲ ਨਾਲ
‘ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਸੰਪੁਰਨ ਮੇਲ’ ਹੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਛਠੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ
ਜਿਚਰੁ ਸਬਦਿ ਨ ਕਰੇ ਵੀਚਾਰੁ’ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੜਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਐਸਾ ‘ਦਰਸ਼ਨ’ - ‘ਸਰੀਰਕ ਦਰਸ਼ਨਾਂ’ ਤਾਈਂ ਮਹਿਦੂਦ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਤੋਂ
ਪਰੋ-

ਮਾਨਸਿਕ ‘ਮੇਲ’

ਅਧਿਆਤਮਿਕ ‘ਮੇਲ’

ਗੁਣਾਂ ਦੀ ‘ਸਾਂਝ’

ਰਹਿਸ਼ਮਈ ‘ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ’

‘ਪ੍ਰਿਮ ਪਿਆਲੇ’ ਪੀਣੇ ਤੇ ਪਿਲਾਉਣੇ

ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ‘ਅਨੰਦ’

ਆਤਮ ਰਸ ਵਿਚ ‘ਖੀਵੇ’ ਹੋਣਾ,

‘ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ’, ਵਿਚ ‘ਮੌਹੇ ਜਾਣਾ

‘ਅਸਚਰਜ ਸੁਆਦ’ ਦੀ ਮਸਤੀ

‘ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ’ ਵਿਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਣਾ ਹੈ।

ਮਿਲਿਐ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੈ ਮਿਲੈ ਮਿਲਿਆ ਜੇ ਹੋਇ॥

ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਜੋ ਮਿਲੈ ਮਿਲਿਆ ਕਹੀਐ ਸੋਇ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੧)

ਸਬਦ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਤ ਹੈ ਦੇਹ ਮਿਲਾਵਾ ਨਾਹਿ॥

(ਸੰਤ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ)

ਇਸ ਲਈ ਨਿਰੇ-ਪੁਰੇ ਬਾਹਰਲੇ ‘ਦਰਸ਼ਨ’ ਜਾਂ ‘ਮੇਲ’ ਨੂੰ ਸੰਪੁਰਨ ਅਤੇ ‘ਸਫਲ ਦਰਸ਼ਨ’
ਸਮਝਣਾ ਭੀ ਸਾਡਾ ਦੀਰਘ ਮਾਨਸਿਕ-ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਤਾਂ ‘ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਅਥਵਾ ‘ਜੋਤ-ਸਰੂਪੀ’ ਹੈ - ਜੋ ਸਿਰਫ਼
ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ, ਅੰਤ-ਆਤਮੇ ‘ਸਬਦ’ ਜਾਂ ‘ਨਾਮ’ ਦੇ ਪ੍ਰਜਵਲਿਤ ਹੋਣ ਤੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ‘ਦਰਸ਼ਨ’ -

ਦੇਹਧਾਰੀ ਨਹੀਂ

ਇਕ ਦੇਸੀ ਨਹੀਂ

‘ਇਕ ਜਾਤੀ’ ਨਹੀਂ
 ‘ਇਕ ਰੰਗੀ’ ਨਹੀਂ
 ‘ਇਕ ਨਾਮੀ’ ਨਹੀਂ
 ‘ਉਸਵੀਰ’ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ
 ‘ਬੁੱਤਾਂ’ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ
 ‘ਸੁਡ’ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ
 ‘ਦਹਿ-ਸਿਰਾਂ’ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ
 ‘ਚਾਰ-ਬਾਹਾਂ’ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ!!

ਹਾਂ ਜੀ! ‘ਜੋਤ-ਸਰੂਪੀ’ ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂ-

ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗੇ
 ਹਾਥ ਪੈ ਨੇਰੈ
 ਅੰਗ ਸੰਗ ਮੌਲਾ
 ਅੰਗ ਅੰਗ ਸੁਖਦਾਈ
 ‘ਨਾਲ ਹੋਵੰਦਾ’
 ‘ਲਹਿ ਨ ਸਕੰਦਾ’
 ਛੋਡਿ ਨ ਜਾਈ
 ਲਾਡ ਲਡਾਉਂਦਾ
 ਖੇਲ ਖਿਲਾਉਂਦਾ
 ‘ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੇ’
 ‘ਨਿੱਤ ਸਾਰ ਸਮਾਲੇ’ ਹੈ।

ਐਸੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੇ-

‘ਭਰਮ ਗੜ੍ਹ ਤੋਜ਼ਿਆ’
 ‘ਹਰਿ ਸਿਉ ਜੋਜ਼ਿਆ’
 ‘ਮੇਹ ਅਧੇਰ ਚੁਕਾਇਆ’
 ‘ਭਰਤਿ ਭੰਡਾਰ ਬਖਸ਼ਿਆ’
 ‘ਮਹਾ ਅਗਨਿ ਤੇ ਰਾਖਿਆ’
 ‘ਵੈਰੀ ਮਿਤ੍ਰ ਸਮ ਦਿਸ਼ਟਿ ਦਿਖਾਈ’
 ‘ਸੂਕੇ ਹਰੇ ਕੀਏ ਖਿਨ ਮਾਹਿ’
 ‘ਮਾਣਸ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਕੀਏ’

‘ਵਿਚਹੁ ਮਾਰਿ ਕਢੀਆਂ ਬੁਰਿਆਈਆਂ’

‘ਅਬਿਚਲ ਰਾਜ ਬੈਠਾਇਆ’ ਹੈ।

ਐਸੇ ‘ਦਰਸ਼ਨ’ ਤਾਂ ‘ਸਾਧ-ਸੰਗਤ’ ਰੂਪੀ ‘ਸੱਚ ਖੱਡ’ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।
ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਖੱਡ ਵਿਚਿ

ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਵਸੈ ਨਿਰੰਕਾਰਾ।

(ਵਾ.ਭ.ਗੁ-੯/੪)

ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਭਰਮ-ਮਈ ਸੀਮਤ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਮਨੋਕਲਪਤ ਖਿਆਲਾਂ ਨਾਲ-
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਅਪਰ-ਅਪਾਰ ‘ਹਸਤੀ’ ਨੂੰ ‘ਸੀਮਤ’ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਦੀ ਜਾਚਨਾ
ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਬਜਾਏ, ਛੁਟਿਆਈ ਅਤੇ ਬੇਅਦਬੀ
ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਹਉਮੈ-ਵੇੜੇ ‘ਮਨ’ ਦੀ ਘੋਰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਤੇ ਮਨਸੁਖਤਾਈ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਮੁਸ਼ਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ‘ਮਨੋਕਲਪਤ’ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਥਵਾ ਆਪੂ-ਘੜੇ ‘ਭੁਤਾਂ’
ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ - ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਕਰਨੀ ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਿਆਨਤਾ
ਦਾ ਦੀਰਘ - ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ ਹੀ ਹੈ।

(ਚਲਦਾ .....)

© ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ ।

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰੁ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਈਆ) ਜਥੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ : -

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 99149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੈਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 73074-55096